

A diktatúrák forrásvidékéről

Ludassy Mária: Téveszméink eredete

A különféle totális rendszerek eszmei gyökereit, XVIII.–XIX. századi indulását vizsgálják Ludassy Mária fontos tanulmányai. Bár régmúlt anyaggal – Rousseau, Robespierre, Burke, Louis Blanc és Gobineau – tanításaival foglalkoznak, a „mese” bennük sokszorosan rólunk is szól. Főképpen azt elemzik, hogy az egyenlőségelv túlhajtása mint vezetett már az előző korszakokban a szabadság elnyomására, a „népfelség”, a „közakarát” előírásrendszere miként idézte elő már az idő tájt a tekintélyelv, az autoriter jogtípró hatalom óhatatlan jelentkezését. Századunkban a közösség jelszavával – amely ezeknek az ideológiaiáknak minduntalan emlegetett kiindulópontja volt – a legcsúnyábban visszaéltek: a bolsevik pártidiktatúra hirdetői éppúgy a kollektívum állítólagos érdekére hivatkoztak, mint a faszizmus kolportálói, vagy a populista eszmék népboldogítói. Rousseau, Louis Blanc illetve Gobineau szellemi hagyatéka, az ideológiai szélsőségek mindig elevenné válnak akkor, amikor a gazdasági bajok sokasodnak, a társadalmi feszültségek kiéleződnek – így történt ez századunk különböző történelmi csomópontjain, így van ez napjainkban is.

Politikai filozófiájában Ludassy Mária Condorcet-nek, a nagy XVIII. századi francia liberális gondolkodónak követője – régebben is több kiváló tanulmányban foglalkozott Condorcet-val –, aki azt vallotta, hogy az erkölcsöt az emberekre kényszeríteni

nem lehet, hogy annak minden körülmények között a szabad szellemi fejlődés eredményének kell lennie. Szabadság nem születhet kényszersből – ez volt Condorcet alapvető meggyőződése, s ezt a nézetet szembeesíti Ludassy az államszocializmus, illetve a populizmus előfeltevéseivel, amelyek ellentétes előjelű eszmekörök ugyan, ám abban megegyeznek, hogy egyenlőség címén egyenlő alávetettségbe kívánják juttatni az embert. Diktatúra által nem jöhet létre demokrácia, s ilyen szempontból az egyes állampolgár számára egészen mindegy, hogy ezt a diktatúrát osztály, nép vagy nemzet nevében hirdetik-e meg: a szélsőjobboldali, illetve ultrabaloldali szélsőségek mindenképp az a vége, hogy a polgárból alattvaló lesz – előírásrendszerek mechanikus foglya, egy-egy szellemi-erkölcsi diktátum gépies végrehajtója, konvenciók lekötöttje, miközben mindenhol önön felszabadításáról papolnak a fülébe.

Ludassy tanulmányaiból kiviláglik, hogy a totális rendszerek a „közjó”, a „közhason” misztikussá torzított fogalma alapján lépnek fel, annak a végső soron rousseau-i felfogásnak alapján, amely szerint a „közakarattal” szemben az egyén érdekei teljeséggel elhalványulnak, s annak meghatározására, hogy a közösség, a nép mit is akarjon, mások, a kivételes helyzetű törvényhozók hivatottak. Rousseau-nál, de Louis Blanc-nál is a magánérdek mindig alávetett a köz-

érdeknek, s az utóbbi oly feltétlen irányítója, sőt determinálója az életnek, hogy hatalmának gyakorlóival szemben e teóriák szükségtelennek látnak bármiféle garanciát is. Az állam törvényei mindent meghatároznak, társadalom és állam egyenlő egymással, s az egyes polgár legyen boldog azáltal, hogy része lehet az államnak, hogy engedelmessékedhet azoknak a törvényeknek, amelyeket a misztikus „közakarát” képviselői megszabnak a számára.

Meg kell vallanom, gyakran háborzongatóak voltak számomra azok az okfejtések, amelyeket itt Rousseau, Louis Blanc vagy Gobineau tollából idézve olvashattam. Nyomasztóak voltak az olyasfajta szövegek, amelyek úgy kívánják üdvözíteni a társadalmat, hogy közben kutyába sem veszik az egyént, az egyes ember méltóságát. Megdöbbentő volt ez a kritikátlanság és feltétlen tekintélytiszteltet, amelyet a főhatalommal szemben megkövetelnek, s az a terrorizáló igény, amely úrra és szolgára osztja az emberi világot – ráadásul legtöbbször a „demokrácia”, az „egyenlőség” nevében. Az *antiliberalizmus, a képviselői rendszert eleve elvető, különféle előjelű konzervatívizmusok természetrajzát* nyújtja genezisében Ludassy Mária könyve, mely bizony napjaink szellemi zűrzavarában nagyon is időszerű vállalkozás: eszmetisztázó szerepében pedig a kiemelkedő felvilágosítók feladatvállalását folytatja tovább.

Tanulmányai sorában a *Népi tánc és harci ének* című a legemlékezetesebb. Ebben Rousseau korzikai, illetve lengyel alkotmánytervezete kapcsán a populista kultúrkritika, s főleg az általa javasolt megoldási elképzelések elemzésével foglalkozik. A francia filozófus a hazafiság végtelen túlzását, a nemzeti elv homogenizáló-uniformizáló értelmezését kínálta a polgári társadalom bajainak legfőbb orvosszerűl. Kultúrkritikájával az akkor már érzékelhető emberi elidegenedés ellen tiltakozott, de a visszatérés az ősi természeti aranykorba, amelyet ajánlott, minden haladás, újítás, vállalkozó kezdeményezés megbénítását jelentette, egy olyan archaikus szokásrend kötelezővé tételét, amely parancsuralomként nehezedett volna az emberekre. A közösségi ritusok sorozata, a népi énekek és táncok kultusza, a felvonulások individuumokat lelkesített tömeggé ösztögyűró, folyamatosan ismétlődő teatralitása arra szolgált Rousseau-nál (és szolgái mai, populista követőinél), hogy eltörölje az egyén kritikai szellemét, hogy látványossággal, ceremóniákkal pótolja az ország általa megkívánt teljes gazdasági és politikai elzárkózását, a nyugati fejlődés eredményeinek kiiktatását. S pótolja főleg a kárhoztatott pénz- és áruviszonyokat, világpiac és az áruforgalom nemzetekfölötti uralmát. Kétségtelen, hogy Rousseau erre vonatkozó bírálatában van igazság, de vajon mire vezetett volna, illetve vezetne ma

az, ha Kelet- vagy Közép-Európa népei elkülönüléne a nyugati polgárosodás iparától-kereskedelmétől, ha belemerevednének saját népi-nemzeti hagyományaik változatlan és reflektálatlan kultuszába? Mit eredményeznének a Ludassytól meggondolkodtatóan idézett, következő rousseau-i szentenciák: „A szokások legkisebb változtatása, még ha bizonyos tekintetben előnyös is, mindig kárára válik az erkölcsnek”; „Tévednek hát azok a honfitársaim, akik önmagában nem helytellenítik a színházat”; „Ha többet akartok tenni, intézzétek úgy, hogy maguk a nézők legyenek a látványosság, hogy ők maguk legyenek a szereplők és mindenki önmagát pillantsa meg, önmagát szeresse polgártársaiban”; „...a népet kizárólag a mezőgazdasági és a hasznos háziipari tevékenységre kell szorítani, a pénzt megvetendő dologgá kell tennetek – ha már nem tudjátok teljesen feleslegessé tenni”. Sajátos textusok ezek egy, a faszizmus, a bolsevizmus és a populizmus iskoláján átment olvasó számára!

Tapasztalataink alapján a gondolkodó embert egy világ válsztja el Louis Blanc államszocialista utópiájától, társadalmi műhelyeinek gondolatától vagy Gobineau-nak a faji egyenlőtlenség mítoszát, hirdető rasszizmusától, a német paraszti élet romlatlanságát eszményítő tradicionálisizmusától is. S mégis: minden, sajnos, egyáltalán nem vagyunk túl. Rousseau és Gobineau elzárkózása, xenofóbiája, az elmaradottságból erényt csináló politikai filozófiájának hatása ott kísért mindennapjaink indulati kavargásában, egyre szélsőségesebbé váló érzelmi reakcióiban. (*Atlantisz Kiadó, Medvetánc 1991.*)

Fenyő István